

N:o 38.

Ank. till Riksd. Kansli den 10 Maj 1879, kl. 1 e. m.

Lag-Utskottets Utlåtande, i anledning af väckt motion om lagstadgande angående underpant i lös egendom och beredande af säkerhet för förlagsfordran.

I vårt äldre rättssystem, sådant det utbildades genom det sjuttonde seklets lagskipning, förekom pantsättning af lös egendom under tre särskilda former. Den äldsta, *vädsättningen*, utgjorde ett vilkorligt köp, hvarigenom gäldenären öfverlät egande- och besittningsrätt af panten till borgenären, med förbehåll att genom skuldens betalning köpa den åter inom viss tid, vid äfventyr, om denna tid ej iaktogs, att återköpsrätten var förlorad. Det andra slaget eller *handfängen pant* innefattade öfverlåtelse af endast besittningsrätten till panten, den der kunde inom viss tid återlösas, men skedde det ej, fick panten till betäckande af borgenärens fordran försäljas. Den tredje formen var *underpant* eller den säkerhet, som genom blotta aftalet tillerkändes borgenären uti lös egendom, utan att hvarken egande- eller besittningsrätt dertill blef på honom öfverlåten, och praxis hade i pantaftalets *intecknande* utbildat ett medel att göra den sålunda lemnade säkerheten veterlig. Redan vid första steget för att, i motsats till eller vid sidan af de redan i våra äldre lagar godkända tvenne förstnämnda former för pantaftal, införa det från romerska rätten hemtade underpantsinstitutet, stadgades nemligen genom Kongl. resolutionen

den 11 Maj 1665 »att hvilken som sitt hypotek hafver uti rättan tid och vid lagligt rum och ställe låtit protokollera, dens rätt skall i alla måtto blifva oförkränkt.» Att under det här använda uttrycket *hypotek* — hvilket synes hafva blifvit begagnadt såsom motsats till begreppet *pant*, hvarvid det förpantade borde öfvergå i borgenärens besittning — äfven förstods lös egendom, framgår tydligen af flera derefter utkomna författningar, bland andra Kongl. Resolutionen angående Executioner och dervid sig tilldragande värderingar den 29 November 1688. Rätten till lemnande af underpant i lös egendom var således i vårt då gällande rättssystem allmän och icke inskränkt till allenast vissa näringar.

Att lämpligheten af den sålunda erkända rätt ifrågasattes, visar sig visserligen och torde förklaras deraf, att enligt då rådande rättsbegrepp man endast tänkte på den romerska underpanten (*hypotheca*), som ej mindre än den handfångna panten (*pignus*) innefattade en verklig sakrätt och således rättighet att, om den hypotiserade saken kommit ur låntagarens besittning, återtaga den äfven från den, som i god tro blifvit innehafvare deraf. Likväl tillstyrkte vid 1727 års riksdag Ständernas Justitiedeputation, i utlåtande öfver ett memorial från handlande borgerskapet i Stockholm angående in-teckningar och vigilancer å lös egendom, »att in-teckningar i lös egendom måtte derefter såsom dittills tillåtas och vid cessiones bonorum och fallissementer den kraft kreditorer emellan ega, som blifvit stadgad och medgifven uti de om egendom i gemen och derpå skedd in-teckning förr utgångna förordningar och bland dessa 10 kap. Köpmålabalken Stadslagen, Förordningen den 29 November 1688, Förklaringen den 3 November 1691, Kongl. Reskriptet till Svea Hofrätt den 3 November 1697, Förklaringarna den 9 November 1685 och den 28 Maj 1687, Förordningen den 5 December 1664 och Plakatet af år 1699.« Inom den då arbetande Lagkommissionen åter synes den motsatta åsigten hafva gjort sig gällande. Genom Förordningen den 11 November 1730, § 1, stadgades nemligen, att in-teckningar, som derefter skedde, ej skulle medföra någon förmånsrätt *utom i debitorens fasta egendom*, och härmed hade lagstiftningen uttryckligen brutit med sextonhundredtalets rättsuppfattning i detta hänseende samt inskränkt den allmänna underpantsrätten till endast fast egendom.

I det lagförslag, som framlades vid 1731 och 1734 års riksdagar, medgaf man emellertid, för att tillgodose de näringar, som efter den tidens åsikter företrädesvis borde gynnas, i 17 kap. 7 § Handelsbalken förmånsrätt för *bilbref, bodmerilån* samt *förlag till bergsbruk och andra sådana verk*, äfvensom i samma kapitels 14 § för *vestlar*. Då i anledning häraf in-teckning af hypotek i lös egendom uteslutits ur förslaget, förnyade

Justitiedeputationen vid 1731 och 1734 års riksdagar samma utlåtande, som 1727, om bibehållande enligt förra författningar af sådana in-teckningar och deras kraft kreditorer emellan, samt att 1 § i 1730 års förordning måtte blifva i så måtto förklarad; men Borgareståndet, som fann sitt behof tillfredsstäldt med det framställda förslaget, afslog Justitiedeputationens hemställan, och vid Ständernas gemensamma öfverläggningar på riddarhuset beslöts, såsom det synes, utan öfverläggning, att in-teckning i lös egendom icke skulle ega rum.

I 1734 års lag bibehölls sålunda såsom allmän form för pantsättning af lös egendom endast den af handfången pant, och blott undantagsvis medgafs rättigheten till underpant i lös egendom vissa gynnade näringsgrenar. Bland de sålunda gynnade näringarne inrymdes tid efter annan allt flera, och då 17 kap. 7 § sista mom. Handelsbalken, som stadgade, att den, som gáfve förlag att dermed drifva bergsbruk eller andra sådana verk, skulle njuta förmån till det, som dermed tillverkadt vore, icke meddelade någon bestämmelse angående sjelfva förlagskontraktets väsende eller formella beskaffenhet, ej heller ålade förlagsgifvare något att särskildt iakttaga för åttujutande af förmånen, hvilken således endast ökade antalet af de tysta förmånsrätterna, så framkallades af dessa omständigheter i förening med ett vidsträcktare bruk af förlag ytterligare föreskrifter om detsamma. Så uppstodo de särskilda *förlagsförfattningarne*, hvilka, till största delen utfärdade under frihetstiden, bära en särdeles stark prägel af denna tids ekonomiska åsikter och af dess ståndssplittring.

Beträffande förlag vid *bergs- och brukshandteringen* innefattas bestämmelserna härom i *den af Kongl. Maj:t den 24 Februari 1748*, efter samråd med Rikets Ständer, härom *utfärdade förordning*, med deri sedermera skedda förändringar. Sedan häri angifvits, att "under ordet förlag förstås sådant lån, antingen i penningar eller varor, som gifves *föret* på metaller eller mineralier, af hvad namn de äro, och till alla de råämnen, som fordras till sjelfva tillverkningen och dess utförsel," uppdrages till en början en bestämd skilnad i afseende på förlagslån, gifna *till bergsmän och till ståndspersoner eller bruksegare*. Så stadgas, att ingen annan eger gifva förlag *uti bergsmansståndets handtering*, än borgare och handlande i städerna, så ock bruksegare eller idkare å landet, dock desse senare allenast på sådana varor och så mycket, som deras egen bruksrörelse enligt privilegierna kräfde, samt att härvid ingen får gifva nytt förlag till annans in-tecknade förlagstagare, utan förre förläggarens medgifvande, hvaremot såväl handlande som andra äro berättigade att förlägga *ståndspersoners jern- och andra bruk jemte*

ädlare verk och grufvor, utan hinder af redan förut gifvet förlag. Utom dessa två arter af förlag omtalas ännu en tredje, nemligen sådant förlag, som bruksegare och idkare gifva på malm, kol, ved och andra nödliga råämnena, så ock på dagsverken och körstor till antingen egna torpare, kolare och brukshemmans åboer, eller till andra sådana hemmans åboer, hvilkas skogar genom särskilda privilegier äro lagda till nyttjande under sjelfva verket.

För att åtnjuta förlagsrätt, det vill säga företrädesrätt till betalning hos förlagstagaren, skulle i alla händelser förlagskontraktet skriftligen upprättas och offentliggöras. För offentliggörandet påbjudas dock olika förfaringssätt. Förlag till bergsmän skulle antecknas i bergstingsrättens dombok och sedan, genom hyttefogden, kungöras å hyttebacken; en förläggare till jern- och messingsbruk samt kopparhamrar borde uti Bergskollegium låta inteckna förlagsafhandlingen, från hvilken sistnämnda föreskrift undantag dock var gjordt hvad angick kopparförlag vid Stora och Nya Kopparberget, hvilket för förlagsrättens bevarande blott behöfde inskrivas i grufverättens dombok; förlager, som af bruksegare lemnades på kol m. m., hvarom ofvan förmåles, och de, som gifvos för bedrifvande af grufvor utaf ädlare metaller och mineralier, skulle åter intecknas hos bergstingsrätten. Sedan såväl bergsdomstolarne som Bergskollegium numera upphört, hafva, jemlikt Kongl. förordningen den 5 Juni 1850 och Kongl. kungörelsen den 11 December 1857, de allmänna domstolarne fått öfvertaga bergsdomstolarne och Kommerskollegium Bergskollegii befattning med förlagsinteckningar.

Den skilnad, som förekommer vid offentliggörandet af de särskilda förlagsaftalen, sträcker sig jemväl till desammas verkningar. Förläggare för intecknade förlagsfördringar åtnjuta företrädesrätt hos bergsmän i deras reda och lösa egendom samt i hemmanet näst efter den, som låtit sina fordringar å häradsting inteckna, hos bruksegare uti brukets inventarier och effekter; den, som förlägger grufvor af ädlare metaller samt mineralier, har förmånsrätt till betalning uti sjelfva grufvan, dess åbyggnad och effekter; förläggare vid Stora och Nya Kopparberget eger alltid företräde till förlagstagarens koppar, nasgods, trotsten, malm, kol och ved, som af bruket härrörer, samt till hans hytte- och grufvedel, så framt ingen derpå vid behörig domstol erhållit äldre inteckning; och slutligen har bruksegare, vid förlag för kolare och åboer, företrädesrätt till deras dragare och körredskap.

Härförutom äro äfven åtskilliga bestämmelser meddelade, dels angående de villkor, på hvilka förlagslån må gifvas, dels om förlägga-

res och förlagstagares genom kontraktet uppkomna ömsesidiga rättigheter och skyldigheter, särskildt i afseende på vinst eller ränta af förlaget, dels ock för bibehållandet af ordning och reda emellan kontrahenterne. Äfven dessa bestämmelser äro olika, med afseende å det verk eller ändamål, hvartill förlaget blifvit lemnadt. Men i allmänhet framträder såsom grundsats, att en förläggare är att betrakta såsom en förskottsgifvare på blifvande tillverkning eller egentligen en förlagstagarens medintressent för samma tillverkning, och af sådan anledning benämnas förläggandet af ifrågakända verk än »förlagshandel» och än »förlagshandtering», hvilket förhållande utöfvat ett märkbart inflytande vid bestämmandet af kontraktets väsende, form och följder.

Enahanda grundsats har ock gjort sig gällande i öfriga, angående förlag utfärdade författningar, som utsträcka förlagsrätten till andra än ofvan omförmälda verk och inrättningar.

Efter det i *manufaktur- och handtverkeri-privilegierna den 29 Maj 1739* blifvit stadgadt, att förlagsman är den, som förskjuter till manufakturier, fabriker och handtverkerier rudimaterier, viktualievaror och penningar, att derfor njuta och taga dess ersättning uti tillverkade varor, samt att han bör hägnas och skyddas vid den rätt, som, enligt 17 kap. 7 § Handelsbalken, tillkommer förläggare i gemen, förordnades dels i *reglementet för handeln i Stockholm den 27 Oktober 1749*, att den, som åstundar att der »träda i en sådan förlagshandel», bör dertill erhålla magistratens tillstånd, med skyldighet likväl att hos samma myndighet uppvisa och låta anteckna sitt slutna förlagskontrakt, så framt han vill åtnjuta den rätt, som nämnda lagrum tillägger förlagsman, dels i 5 art. 5 § af *Kongl. hallordningen den 7 April 1770*, att den, som förlägger ordentligen inrättade manufakturverk och fabriker, njuter säkerhet i verkets effekter, om förlaget blifvit lagligen in-tecknadt vid hallrätten, dels ock, genom *reglementet för Eskilstuna fristad af den 2 Mars 1833*, att den, som åt tillverkare af så kallade fristadsarbeten meddelar förlag af verktyg, rudimaterier, födoämnen eller penningar, samt åstundar njuta säkerhet i manufakturverkstadens effekter, skall ställa sig till efterrättelse hvad hallordningen i sådant afseende foreskrifver. Genom Kongl. förordningen den 25 Februari 1846 öfverflyttades hallrätternas funktioner i detta, såsom i andra afseenden på magistraterna. Slutligen bestämdes äfven i *Kongl. stadgan den 21 Juni 1774*, att den, som lemnade nordsjöfiskare i Göteborgs och Bohus län förlag i penningar eller varor, skulle, derest han låtit förlaget hos vederbörande magistrat eller häradsrätt lagligen in-teckna, njuta »förmånsrätt i fiskarens fiskefångst, fartyg och fiskredskap till sin fulla förnjöjelse, på samma sätt som förläggare till bergsbruk och manufaktur-

verk en sådan säkerhet och förmån åtnjuta», hvilket stadgande dock numera är upphäfdt genom 46 § af fiskeristadgan den 29 Juni 1852,

Med tiden gjorde sig behovet af en sammanfattande omarbetning utaf alla dessa särskilda förlagsförfattningar allt uer och mer känt, och i denna rigtning gick Kongl. Maj:ts den 16 Oktober 1847 till Rikets Ständer aflåtna proposition, deruti Kongl. Maj:t, enär de i allmän lag och särskilda författningar spridda stadganden om förlag befunes dels ofullständiga och icke nog allmänna, dels, ehuru afseende likartade förhållanden, icke sins emellan öfverensstämmande eller lämpade efter de för inteckningar i fast egendom gällande föreskrifter, föreslog Rikets Ständer att, med upphäfvande af hvad om förlagslån samt förlagsfordringars intecknande och betalningsrätt genom särskilda författningar vore stadgadt samt med ändring af Handelsbalkens 17 kap. 7 § sista punkten dels så vidt förlagsfordran derigenom tillerkänts förmånsrätt utan inteckning, dels ock hvad anginge den fråga, uti hvilket gods förmånsrätten skulle gälla, antaga en ny förordning om förlagsinteckning, åsyftande att göra rättigheten att gifva förlag öppen för hvar och en, att bestämmelsen af villkoren för förlagsaftal städse måtte blifva beroende på kontrahenternes fria öfverenskommelse, att enahanda grundsats i afseende på vidsträcktheten af förmånsrätten skulle gälla för alla förlagslån, och att bevakandet af denna rätt alltid borde ske vid de allmänna domstolarne. Denna proposition blef emellertid af Rikets Ständer afslagen, sedan mot densamma blifvit anmärkt, bland annat, att alla de undantagslagar, som utgjorde stadgandena om förlag, snarare borde upphävas än vinna ytterligare utsträckning, så vida man ej ville medgifva alla samhällsklasser rätt att erhålla lån genom en likartad förpantning af lös egendom, en rätt, hvars medgifvande man trodde snart skulle blifva af förhållandena påkalladt.

Genom den sålunda föreslagna, men afslagna kodifiering af förlagsförfattningarne skulle måhända industriens — särskildt den större — anspråk kunnat tillfredsställas, men, i betraktande af den förändrade ställning, *jordbruket* under de senare årtiondena intagit, och det genom förbättrade metoders användande allt mera ökade behovet för nämnda näring af förlagskapital och dyrbara inventarier, fann man snart, att den hittills och äfven genom omförmälda proposition i detta afseende uppdragna skillnaden mellan industrien och jordbruket ej längre kunde upprätthållas.

I sitt år 1850 afgifna förslag till Handelsbalk föreslog ock Lagberedningen i §§ 13—20 af 6 kap. allmänt medgifvande af underpant i lös egendom. Härom uttalar sig Beredningen i motiven, efter

en öfverblick af rättsutvecklingen beträffande institutet hos oss och i andra länder, på följande sätt:

Numera, säger Beredningen, borde rättigheten att gifva underpant i lös egendom icke rimligen kunna betraktas såsom ett privilegium för vissa näringsidkare. Tiden hade hunnit så långt, att denna rättighet måste ega rum antingen för *alla*, eller för *ingen*. Bland de näringar, som hittills ej varit gynnade, vore jordbruket; det behöfde ej heller lagstiftarens gunst för att trifvas; men det behöfde — lika med alla andra näringar och arbetsföretag — rättvisa. Vore det nu rätt, att den, som drefve bergsbruk, fabrik, manufakturverk eller annan sådan rörelse, finge bereda sig kredit genom underpant af lös egendom, så måste det ock vara rätt, att en jordbrukare eller den, som delade hans yrke, finge på lika sätt förskaffa sig den kredit han tarvade för sin rörelse och sitt arbetsföretag. En sådan kredit kunde visserligen missbrukas — men umbäras kunde den ej. Tidens allmänna behof af en utväg att gifva säkerhet i lös egendom för den, som ej hade någon annan att erbjuda, men icke kunde undvara egendomens besittning, hade här i landet så påtagligen uppenbarat sin tillvaro, att man, i brist af annan form för underpant, funnit sig förlåten att tillgripa den minst utbildade af alla former för pantsättning, den så till sägande klumpigaste af alla, den nemligen att förkläda panträtt i ett köp. Det vore denna förklädning, som gjort de allmänt öfverklagade lösöreköpen så förhatliga. Man visste, att de, betraktade såsom köp, vanligtvis innebure en osanning, en falskhet, emedan de i sjelfva verket sällan hade annat ändamål, än att bereda köparen den säkerhet för hans fordran, som han ej på annat sätt kunde vinna. Och de hade dessutom det onda med sig, att de helt och hållet fritoge den egendom, som ansågs vara köpt af en fordringsägare, från alla anspråk af andra, hvaremot desse hade rätt att genom egendomens ordentliga försäljning, om den vore pantsatt, söka bringa den till ett högre värde, deraf deras fordringar, näst efter panthafvarens, möjligtvis kunde utgå. Svårligen kunde en fordringsägare, som sålunda utestängdes från all betalning ur sin gäldenärs egendom, utan harm se densamma af honom ostördt innehafvas och begagnas under skydd af en så kallad köpare, som, efter hvad hela världen trodde, hade blott en skenbar eganderätt dertill. Det borde också vara högst motbjudande för hvarje ärlig man att spela en sådan beskyddarrol, och sannolikt skulle de borgenärer och gäldenärer vara ganska få, som hade lust att inlåta sig i dessa vedervärdiga transaktioner, om någon annan laglig form funnes att tillgå för beredandet af den panträtt, som dermed gemenligen åsyftades. Det syntes beredningen alltså vara hög

tid att, till vinst ej blott för den materiella utveckling, som för handen varande förhållanden påkallade, utan äfven för allmän rättskänsla, för god tro och sedlighet, nu anvisa en sådan form.

För att vinna detta mål föreslog Beredningen, att lös egendom skulle, utan att gäldenären lemnade den ifrån sig, kunna tjena till säkerhet för fordran, under namn af underpant. Härmed ansåg Beredningen likväl icke, att alla lösöreköp utan tradition vore för framtiden tillintetgjorda. Omständigheter kunde inträffa, då sådana köp slutades i redlig afsigt och på fullkomligt god tro; och med iakttagande af nödiga säkerhetsmått för offentlighetens oafbrutna bibehållande, ansågos dessa kunna utan våda fortfara för de sällsyntare fall, då man hädanefter kunde finna dem nödiga.

Underpant borde, enligt Beredningens förslag, grundas på en handling, kallad pantförskrifning, för hvilken viss form stadgades. Denna handling borde ej ega gällande verkan förr än den blifvit offentliggjord genom in-teckning, och på det den underrättelse om handlingens tillvaro, som på detta sätt spredes, alltid måtte hållas öppen och lätt tillgänglig, föreslogs, att in-teckningen skulle en gång om året förnyas. Beredningen ansåg, att krediten i dylika fall blefve bäst vårdad, då panthafvaren i sjelfva lagen uppmanades att icke länge lemna sin rätt obevakad, utan tidt och ofta tillse, huru med egendomen förföres, och då pantgifvaren utan synnerlig kostnad och tidsutdrägt kunde visa tillförlitligt besked på förhållanden, hvaraf förtroendet till hans betalningsförmåga berodde, ett besked, hvilket han lätteligen kunde förskaffa sig, när dertill ej fordrades mera än genomseendet af ett års protokoll.

En pantförskrifning skulle, enligt Beredningens förslag, kunna lyda äfven å visst slag af egendom eller egendoms afkomst, t. ex. å råämnen, effekter och tillverkningar, då förlag lemnades till bruks- eller fabriksrörelse, å kreatur, redskap, spanmål eller andra produkter, då det lemnades till jordbrukare, å verktyg och varutillverkning, då det lemnades till handtverkare, o. s. v. Vid detta förhållande kunde pantgifvaren ej rimligen betagas den fulla rådighet öfver egendomen, som utgjorde oumbärligt vilkor för utöfningen af den rörelse, till hvilkens bedrivande han skaffat sig förlaget. Ännu mindre borde hans dispositionsrätt inskränkas, om pantförskrifningen lydde å hans lösa egendom i allmänhet. Det låte visserligen i senare fallet säga sig, att man på detta sätt öppnat ett nog vidsträckt fält för underpant; men något äfventyr syntes Beredningen ej vara att befara deraf, att man, på grund af en in-teckning, som årligen förnyades, gäfvade förmånsrätt, på sätt Beredningen föreslog, i sista rummet för en

sådan underpant, än deraf att en panträtt af enahanda natur, utan att vara offentliggjord, gälde med ännu högre rätt för omyndiges arfsmedel^{*)} för åtskilliga kassors fordringar hos deras förvaltare och för personliga utskylder till kronan. Beredningen tvekade således ej att låta denna, icke till viss egendom inskränkta underpant ega rum, utan hinder för pantgifvaren att öfver egendomen råda. Det berodde på borgenärens större eller mindre förtroende till pantgifvaren, om han ville antaga en sådan säkerhet eller icke; men för de flesta fall vore det tvifvelsutan bättre att åtnöja sig med den, än att vara blottställd för de tvister, som kunde uppkomma om hvarje persedels identitet, då viss egendom blifvit pantförskrifven.

För att, så vidt möjligt vore, förebygga de försök, som äfven hädanefter skulle kunna göras att, under sken af köp, tillskapa en underpant på andra villkor, än de af Beredningen föreslagna, ansåg Beredningen, att, om anledning dertill visade sig, Rätten borde ega efter omständigheterna pröfva, huruvida en handling, på grund hvaraf någon ville tillägna sig egendom, den han ej fått i handom, borde anses såsom bevis om verkligt köp eller blott om underpant, och att, i senare fallet, handlingen ej borde tilläggas annan verkan, än som öfverensstämd med de om underpant gifna föreskrifter.

Slutligen, och då det vore lika viktigt, att underpant ej missbrukades till medel för svikliga tillställningar, som att sådana missbruk med lösöreköp förekommes, föreslog Beredningen, att samma skyldighet att med ed fästa afhandlingens rättighet, som för närvarande finnes för lösöreköpen, äfven borde gälla för underpantaftal.

I hufvudsaklig öfverensstämmelse med dessa af Lagberedningen angifna grunder, beslöto Rikets Ständer vid riksdagen 1859—1860 för sin del en författning angående underpant; men detta Rikets Ständers beslut vann icke Kongl. Maj:ts samtycke. Detsamma hade nemligen ställts i sammanhang med Rikets Ständers vid samma riksdag fattade beslut om upphäfvande af Kongl. förordningen den 20 November 1845 i afseende på handel med lösören, som köparen låter i säljarens vård kvarblifva. Då sist nämnda beslut icke kunde af Kongl. Maj:t sanktioneras, följde deraf, att äfven det först nämnda måste förfalla.

Vid 1865—1866 års riksdag bragtes likväl frågan ånyo under pröfning genom en inom Borgareståndet väckt motion, och Ständerna anmälde uti underdånig skrifvelse den 20 Juni 1866 hos Kongl. Maj:t till sanktion

dels en författning om förlagslån af följande lydelse:

*) Hvilket numera är upphäfdt.

»Med upphäfvande af hvad om förlagslån och förlagsfordringars in-tecknande och betalningsrätt nu är genom särskilda författningar stadgadt, förordnas, som följer:

§ 1.

Gifver någon förlag i penningar eller varor att dermed drifva jordbruk, bergsbruk, fabrik, handverk eller fiske, och vill det förlag in-teckna, varde afhandling derom upprättad med namn, dag, årtal och vittnen under. I den afhandling skall uppgifvas såväl försträckningens belopp och dess egenskap af förlag för viss uppgifven rörelse samt vilkoren för återbetalningen, som ock stället för rörelsens drivande eller, om förlaget åt fiskare lemnats, dennes hemvist; och må in-teckning icke fastställas, utan att förlagstagaren i handlingen sådant ut-tryckligen medgifvit.

§ 2.

Förlagsgifvare ege, der afhandlingen efter nästföregående § upp-rättad är och in-tecknad blifvit, att åtnjuta så stor vinst af förlaget, som han betingat, ändå att den öfver sex för hundra om året stiga skulle.

§ 3.

Räkning öfver in-tecknadt förlag skall för hvarje år inom tre månader efter dess utgång förlagstagaren af förlagsmannen bevisligen tillställas. Är räkningen förlagstagaren vederbörligen tillstäld, och har han ej, inom tre månader sedan han den mottog, antingen tillsagt förlagsmannen, att räkningen ej godkännes, eller ock klander derå in-stämt, vare då räkningen lika utmätningsgild som förfallet skuldebref.

§ 4.

Afhandling om förlag in-tecknas hos den Rätt, inom hvars dom-värjo den rörelse drifves, för hvilken förlaget är gifvet, eller fiskare har sitt hemvist, och intages i protokollet angående bouppteckningar, morgongåfvobref samt afhandlingar om lösöreköp. I öfrigt skall an-gående förlagsin-teckning tillämpas hvad om in-teckning i fast egen-dom stadgadt är.

§ 5.

Inteckning, hvarom i 4 § sägs, skall, för att vara gällande, förnyas inom två år sedan den beviljades, så ock ytterligare inom två år efter hvarje förnyelse. Förnyelsen sker vid rätten i den ort, der jordbruket, bergsbruket, fabriken eller handtverket då drifves eller fiskaren då har sitt hemvist; och förfares dermed på sätt om förnyelse af teckning i fast egendom är stadgadt.

Denna förordning träder i verksamhet från och med den 1 Januari 1867. Förut meddelade förlagsinteckningar bedömas efter dittills gällande föreskrifter, men böra inom nämnda års utgång samt deruppå vidare, efter hvad i 5 § stadgadt är, förnyas för att bibehålla sin förmånsrätt.»

dels ock följande förändrade lydelse af sista punkten i 7 § af 17 kap. Handelsbalken:

»Gifver någon förlag i penningar eller varor att dermed drifva jordbruk, bergsbruk, fabrik, handverk eller fiske, och har han låtit förlaget intecknas, på sätt särskildt är stadgadt, njute sådan förlagsman enahanda förmånsrätt i bergad gröda, tillverkning och fångst, i de för rörelsen nödiga råa ämnen, i fordringar hos arbetare eller andra för sådana förskott, som för rörelsens drift lemnade blifvit, så ock i all lös egendom, som till rörelsen hör, vare sig redskap, boskap, dragare, farkoster eller annat. Om förlagsinteckningars inbördes företräde och betalningsrätt gälle hvad här nedan i 9 § 1, 2 och 3 mom. om teckning i fast egendom stadgadt är.»

Detta Ständernas beslut skilde sig ifrån det af Lag-Utskottet i memorialet N:o 59 framlagda förslag endast beträffande § 2 i författningen om förlagslån, hvilken i Utskottets förslag lydde sålunda:

»Förlagsgifvare ege att åtnjuta så stor vinst af förlaget, som han betingat, ändå att den öfver sex för hundra om året stiga skulle.»

Ej heller ofvannämnda Ständernas förslag lyckades tillvinna sig Kongl. Maj:ts bifall, på grund af de anmärkningar, som deremot vid detsamma granskning i Högsta Domstolen framställes.

Vid 1868 års riksdag upptogs ånyo frågan genom tvenne inom Första Kamraren väckta motioner, och framlade Lag-Utskottet med anledning häraf, uti utlåtandet N:o 42,

dels en författning angående underpant i lös egendom, med några mindre väsentliga förändringar lika med det förslag, som vid

1859—1860 års riksdag af Rikets Ständer godkändes, och af följande lydelse:

»Med upphäfvande af hvad om förlagsfordringars intecknande och betalningsrätt nu är genom särskilda författningar stadgadt, förordnas:

§ 1.

Vill någon för gäld gifva underpant i lös egendom, utan att den egendom ifrån sig lemna, varde pantförskrifning derom upprättad med dag, årtal och vittnen under. I den handling skall utsättas beloppet af den gäld, för hvilken pantförskrifningen sker, samt den egendom, som densamma afser. Pantförskrifning må lemnas antingen å utgifvarens lösa egendom i allmänhet eller å särskilda slag af egendom eller ock å vissa lösören, hvilka i ty fall i handlingen upptecknas skola.

§ 2.

Pantförskrifning, som i 1 § omtalas, skall inlemnas till den Rätt, hvarunder utgifvaren lyder, och der offentligen uppläsas samt i protokollet öfver bouppteckningar, morgongåfvobref och afhandlingar om lösöreköp intagas, så ock med påskrift om inteckningen förses. Å landet må ej inteckning af pantförskrifning ske utan å lagtima ting.

§ 3.

Då pantförskrifning intecknad är efter ty i 2 § sägs, ege borge när förmånsrätt i den pantförskrifna egendomen, såsom i 17 kap. Handelsbalken skils.

§ 4.

Inteckning af pantförskrifning skall förnyas inom två år sedan den beviljades och ytterligare inom två år efter hvarje förnyelse. Lyder förskrifningens utgifvare under annan Rätt, när förnyelse ske skall, varde den verkställd vid den Rätt, hvarunder han då lyder. Underlåtes förnyelse, som nu sagd är, vare inteckningen förfallen.

§ 5.

Lyder pantförskrifning å utgifvarens lösa egendom i allmänhet,

eller å visst särskildt slag af egendom, men ej å vissa lösören, vare den förskrifning ej hinderlig för hans rätt att öfver större eller mindre del af den pantförskrifna egendomen råda.

§ 6.

Finnes pantförskrifven egendom i hans hand, som förskrifningen utgifvit, eller i annans besittning för hans räkning, då fordran, hvarför egendomen i underpant satt är, skall uttagas, gånge den egendom i betalning, ändå att någon påstår sig hafva genom köp eller annat aftal med innehafvaren blifvit egare dertill, såvida ej denne då pantförskrifningen in-tecknades iakttagit hvad föreskrifvet är för att sådan egendom skall vara fredad för utmätning för innehafvarens skuld. Har egendomen genom laga fång, eller såsom pant på god tro, kommit i annans hand, vike för hans rätt dens, som pantförskrifningen hafver, ändå att den förskrifning in-tecknad blifvit.

§ 7.

Innehafvare af pantförskrifning å lös egendom vare skyldig med ed fästa, att han den pantförskrifning på god tro och för riktig fordran erhållit, der annan rättgäande sådan edgång äskar.

Denna förordning träder i verksamhet från och med den 1 Januari 1870. Förut meddelade förlagsin-teckningar bedömas efter ditills gällande föreskrifter, men böra vid den domstol, hvarunder galdenären lyder, anmälas, vid Rådstufvurätten inom slutet af år 1871 och hos Häradsrätten senast vid det lagtima ting, som infaller näst efter samma års utgång, samt derpå vidare, enligt hvad i 4 § stadgadt är, förnyas för att bibehålla sin förmånsrätt.

dels förslag till följande förändrade lydelse af ej mindre 9 kap. 9 § Handelsbalken:

»Ej må den vinst för ocker räknas, som kommer af lofflig handel, eller det köp, som lagligen slutet är. Samma lag vare, der jord för penningelån förskrifven är, och afrad, på vinst och förlust, i stället för räntan af det lån, ehvad afraden varder mer eller mindre. *Gifver man annan lån i penningar eller varor att dermed drifva bergsbruk eller fabrik; ege ock att åtnjuta så stor ränta, som han betingat, ändå att den öfver sex för hundra om året stiga skulle; vare dock i sistnämnda fall låntagaren berättigad att, efter sex månaders uppsägning, lånet återbetala, äfven om längre betalningstid varit öfverenskommen.*»

än ock af 17 kap. 7 § Handelsbalken:

»Hafver någon sådant bilbref, som i sjölagen beskrifvet är; ege han förmån i skeppet, så ock i godset, då skeppsfolk betaldt är, som i 5 § är sagdt. Dernäst gånge det lån ut, som skeppare på bodmeri tagit; hafve ock det yngre bil- eller bodmeribref företråde för det äldre. *Hafver någon underpant i lös egendom, njute förmånsrätt i den egendom, från den dag pantförskrifningen in-tecknades. Sådan förmånsrätt sträcke sig dock ej till ränta för längre tid tillbaka än tre år före konkursens början.*»

Utskottets hemställan bifölls af Andra Kammaren, men afslogs af den Första, hvadan frågan förföll.

Den har nu upptagits uti en af Första Kammaren till Lag-Utskottet hänvisad motion, N:o 26, väckt af Herr *Per Samzelius*, och uti hvilken motion föreslås, att Riksdagen för sin del måtte besluta, dels en författning angående underpant i lös egendom, dels en förändring af 17 kap. 7 § Handelsbalken, af den lydelse, Lag-Utskottets utlåtande N:o 42 vid 1868 års riksdag innehåller; anhängande motionären, att Lag-Utskottet måtte i motionen vidtaga de modifikationer, som af omständigheterna påkallades, hvarjemte han förklarar sig, derest Lag-Utskottet skulle finna ändamålet lämpligare kunna vinnas genom det så kallade förmånsrättssystemet, hvilket vid 1865—1866 års riksdag af Rikets Ständer antogs, såsom sin motion upptaga då varande Lag-Utskotts hemställan i ämnet.

Underpant i lös egendom är, såsom Utskottet ofvan visat, icke främmande för svensk rätt. 1600-talets domstolspraxis hade godkänt densamma på grund af skedd in-teckning, till dess den i och med förordningen den 11 November 1730 upphörde såsom allmän form för pantsättning af lös egendom och endast förtlefde såsom ett privilegium för till en början endast några, sedermera allt flera gynnade näringsidkande klasser. Rättigheten att deraf sig begagna bör emellertid i Utskottets tanke vara en rättighet för alla näringsidkare eller för ingen. Skråtvång och näringstvång samt dermed ock följande skråfriheter och näringsfriheter hafva upplösts för tidens allt mera trängande fordran på lika frihet för alla att på det sätt och under den form, hvar och en finner för godt, använda sin arbetskraft. Men med en sådan frihet bör ock följa en frihet äfven beträffande sättet att skaffa sig det i och för rörelsen eller yrket nödiga kapital, och medgifvande af underpant i lös egendom utgör följaktligen endast en den enklaste gärd af rättvisa åt de näringsidkande samhällsmedlemmar, som dermed

ej nu äro hugnade. Man har mot dess medgifvande åberopat det osäkra värde, dylik underpant för långgifvaren innebär, då de pantförskrifna föremålens egare och innehafvare kan när som helst afyttra dem delvis eller helt och hållet till tredje person med gällande verkan, enär underpantsrätten icke innebär sakrätt i panten. De rörelser eller yrken, vid hvilka sådan panträtt skulle komma att användas, torde dock i allmänhet vara af den beskaffenhet, att de för sitt utöfvande fordra innehafvande af åtminstone större delen af de pantförskrifna föremålen eller de ursprungligen pantförskrifna motsvarande, och det torde icke vara lagstiftarens uppgift att tillse, det den enskilde icke i särskilda händelser skulle kunna i oförstånd handla emot sin egen fördel. Deremot synes det vara lagstiftarens pligt att för det fall, att på det fria aftalets väg den näringsidkare, som det behöfver — han må för öfrigt vara bruksegare, bergverksegare, fabrikant eller jordbrukare eller hvad annat som helst — kan mot underpant i lös egendom erhålla den försträckning, han för sin ekonomiska verksamhet behöfver, bereda en laglig form för pantaftalet och derigenom, bland annat, skydda lagen för den vanhelgd, som för densamma följer af de under lagens skydd, men mot dess mening härtill missbrukade lösöreköpen. I en tid med mångsidig och liffig affärsverksamhet kan personalkrediten, såsom grundad på den nu mera en omöjlighet vordna personliga kännedomen af dem, med hvilka man kommer i affärsberöring, ej vidare räcka till, och realkrediten måste derföre anlitas i en allt större och större utsträckning, äfven beträffande de föremål, som kunna dertill användas. Att behöfvet af dess utsträckande för hvarje näringsidkare äfven till lös egendom gjort sig gällande, derom torde den historik, Utskottet förut lemnat, bära ett ojäfaktigt vittnesbörd.

Underpantsinstitutionen är ock i flera främmande lagar upptagen.

Efter Christian V:s *danska* och *norska* lagar —5—7—7 njöt man, ej mindre i lös än i fast egendom, förmånsrätt för underpant, då pantbrevet blifvit vederbörligen *tingläst* d. v. s. offentliggjordt på ett sätt, som svarar mot hvad vi kalla in-teckning. Ytterligare stadganden härom gåfvos i *danska* förordningar af den 23 Juli 1817, den 14 Maj 1834 och den 28 Juli 1841. Numera har emellertid i den sålunda lemnade vidsträckta rätt i Danmark en inskränkning skett, i det att genom 17 kap. i Lov om Konkurs samt om nogle Forandringer i de gjældende Bestemmelser om Pant og Exekution den 25 Mars 1872 för framtiden förbjudas dels pantsättning af allt, hvad pantlemnaren eger eller egandes varder, dels ock, med undantag vid bortförpaktningar af landt-egendomar och mejerier samt annan lega af jord, underpant i samlingar af likartade eller till bruk på en gång bestämda lösören, beteck-

nade med generella namn. Underpant i lös egendom är ock medgifven i *åtskilliga tyska stater*, äfvensom i *de flesta schweiziska kantonen*. Ganska många af de *nord-amerikanska* staterna hafva hvar för sig stadgat, att pant af lös egendom skall gälla, äfven om egendomen ej kommer i borgenärens hand, så framt pantförskrifningen varder behörigen in-tecknad (recorded), emedan denna åtgärd af offentlighet anses jemngod med pantens öfverlemnande.

Underpant i lös egendom förekommer deremot icke i *England, Österrike, Preussen, Holland, Belgien* och *Frankrike*. Beträffande Frankrike och de länder, för hvilkas lagstiftning Frankrikes utgör förebilden, förklaras detta deraf, att enligt fransk rätt (C. C. art. 524) till fast egendom (*immeubles*) räknas äfven de föremål, som *egaren* af fast egendom der använder eller låter använda för brukande af jorden, såsom boskap, jordbruksredskap, utsäde, halm, o. s. v., äfvensom, beträffande industriella anläggningar, de för dessas drifvande nödiga redskap.

Med stöd af det anförda finner Utskottet en revision af gällande i många delar ofullständiga och bristfälliga förlagsförordningar af högsta behof påkallad samt att dervid jemväl bör tagas under allvarligt öfvervägande, huruvida ej underpant i lös egendom må kunna i produktionens intresse alla näringsidkare medgifvas, men anser att den vidtöfattande frågan, hvilken för en riktig lösning förutsätter en mängd föregående detaljundersökningar, bör hänskjutas till Kongl. Maj:ts vidare åtgärd, hvarföre Utskottet hemställer,

att Riksdagen ville i underdånig skrifvelse an-hålla, det Kongl. Maj:t täcktes låta anställa en revision af samtliga nu gällande föreskrifter om förlag och dervid jemväl taga i öfvervägande, huruvida ej rätt till underpant i lös egendom må kunna medgifvas alla näringar, samt till Riksdagen göra den framställning, som häraf kan föranledas.

Stockholm den 9 Maj 1879.

På Utskottets vägnar:

H. G. v. GEGERFELT.

Reservationer:

af Herrar *Thomasson*, *Friherre Hamilton*, *Ribbing*, *Lothigijs* och *Torpadie*, hvilka väl ville tillstyrka bifall till förslag om aflåtande af underdånig skrifvelse med en anhållan att en revision måtte företagas af nu gällande föreskrifter om förlag och dervid tillika i nådigt öfvervägande tagas, huruvida sådana föreskrifter må kunna utsträckas äfven till andra grenar af den större industrien, men deremot icke ansågo sig böra förorda ett skrifvelseförslag af den omfattning, som Utskottets eger;

samt af Herr *Johannes Jonsson*: "Då jag efter undfängen ledighet icke deltagit i detta ärendes slutliga behandling inom Utskottet och då jag för min del ej kan instämma i det slut, hvartill Utskottet kommit, får jag anmäla min reservation".

Herrar *Lindgren*, *Sjöbring*, *Magnus Jonsson* och *Smedberg* hafva begärt få här antecknad, att de, till följd af undfängen ledighet från riksdagsgöromålen, icke öfvervarit ärendets afgörande i Utskottet.
